

ВІДГУК

офіційного опонента доктора економічних наук, професора
Борзенко Олени Олександрівни
на дисертаційну роботу Українець Лілії Анатоліївни «Економічна
експансія Китайської Народної Республіки в країни, що розвиваються»,
представлену на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство та міжнародні
економічні відносини

1. Актуальність обраної теми дисертації та її зв'язок з науковими програмами.

Перетворення Китайської Народної Республіки в другий зазначенням центр світової політики сприяє висуванню китайським керівництвом амбіційних економічних і політичних проєктів, спрямованих на переформатування всієї міжнародно-економічної системи відповідно до зростаючих можливостей і потреб країни. Саме завдяки Китаю центр світового прогресу став переміщатися із Західної Європи та Північної Америки у АТР. Аналіз особливостей перебігу глобалізаційних процесів свідчить, що Китай під гаслом відкритої миролюбної політики фактично посилює спрямованість своєї політичної і економічної діяльності на перетворення існуючого уніполярного світу на чолі з США на багатополлярний світ. Метою зовнішньої політики КНР є досягнення Китаєм до середини XXI ст. статусу наддержави. У зв'язку з цим у 2013 р. п'ятим поколінням керівників КНР була висунута стратегічна ініціатива «Один пояс – один шлях», яку можна назвати зовнішньополітичною концепцією Китаю відносно десятків країн від Західної Європи до Південно-Східної Азії. Проєкт спрямований на прискорення розвитку Китаю в умовах нових викликів для нього на світовій арені. До цих викликів відноситься скорочення експортних можливостей на традиційних ринках США, Євросоюзу і Східної Азії через зниження світових темпів економічного росту та спроби США послабити політичні та економічні позиції Китаю.

Проте за умови посилення глобалізаційних процесів бракує теоретичних моделей та емпіричних оцінок ефективності двосторонніх відносин країн з низьким рівнем доходу, що водночас суттєво відрізняються за іншими важливими параметрами: територією, населенням, щорічним приростом ВВП тощо. Така ситуація обумовлює потребу в детальному вивченні особливостей становлення сучасної економіки КНР, її економічної експансії в країни, що розвиваються, та перспектив економічного співробітництва України з Китаєм. Для України напрямок взаємин з Китаєм має пріоритетний характер, що зумовлено швидким економічним розвитком країни, яка вже сьогодні стала основним гравцем в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР) і є другою після США економікою світу. Крім того, Китай володіє надлишком капіталу і відзначається політичним впливом на світову господарську систему, що за сучасних умов набуває особливої актуальності.

З огляду на це необхідно відзначити актуальність теми дисертаційної роботи Українець Л.А., в якій проведено теоретичне обґрунтування змісту основних складових системи міжнародної економічної експансії в сучасних умовах та запропоновано нові підходи щодо дослідження посилення глобального економічного впливу КНР в країнах, що розвиваються.

Дисертаційна робота Українець Л.А. є своєчасною та відповідає сучасним потребам теорії і практики. Тема дисертаційної роботи безпосередньо пов'язана із пріоритетними напрямками розвитку теорії міжнародних економічних відносин, прямого іноземного інвестування, економічної теорії. Дисертаційну роботу Українець Л.А. виконано у відповідності з планами науково-дослідних робіт Львівського національного університету імені Івана Франка, зокрема, «Стратегії міжнародної конкурентоспроможності та конвергенції соціально-економічного розвитку ЄС» (номер державної реєстрації 0115U003956) та «Політико-економічні перспективи встановлення та розвитку світового ринку альтернативних джерел енергії» (номер державної реєстрації 0117U001404).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків рекомендацій, сформованих у дисертації

Аналіз змісту дисертаційної роботи та автореферату дає можливість стверджувати, що сформовані автором висновки і рекомендації, запропоновані наукові положення характеризуються достатньо високим рівнем достовірності та обґрунтованості. Це підтверджується проведенням автором ґрунтовним аналізом праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, що відповідають визначеній тематиці дисертаційного дослідження: щодо проблем вивчення процесів міжнародної економічної експансії, основних каналів поширення експансії, зокрема, через прямі іноземні інвестиції, оптимізації систем зовнішньоекономічних відносин з КНР. Автором в процесі дослідження використані загальнонаукові та прикладні методи. Достовірність одержаних результатів підтверджується аналізом значного масиву офіційного статистичного матеріалу, проведеною апробацією одержаних результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, друком у наукових виданнях, впровадження авторських пропозицій у діяльність державних органів влади, приватних підприємств, вищих навчальних закладів, що підтверджується відповідними довідками.

3. Структура та зміст дисертаційної роботи

Дисертаційна робота логічно структурована, складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 575 сторінок, з них 466 сторінок складає основний текст. За змістом, структурою, обсягом, стилем викладання, послідовністю та аргументованістю викладання матеріалів дослідження дисертаційна робота повною мірою відповідає вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук та вимогам Міністерства освіти і науки України.

У першому розділі аналізуються теоретичні основи явища економічної експансії, а також розглядаються етапи і інструменти реалізації стратегії глобальної економічної експансії у випадку Китаю. Очевидно, що для аналізу стратегії КНР за останні 30 років доводиться поєднувати традиційні погляди – наприклад, теорію гегемонічної стабільності – які розглядають експансію з ліберально-інституціоналістичної точки зору, з поглядами неограмшіанців, які наголошують на поєднанні державної влади з соціально-економічною структурою капіталізму (питання, яке є надзвичайно актуальним при аналізі економічної моделі Китаю).

Другий розділ присвячено теоретичним засадам дослідження одного з найпотужніших інструментів економічної експансії Китаю – прямим закордонним інвестиціям (ПЗІ). У ньому побудовано теоретичну концепцію, яка аналізує прямі закордонні інвестиції не лише на основі продуктивності фірми, що здійснює їх, але і з врахуванням ще одного чинника – політичних зв'язків фірми і її близькості до влади. У запропонованій теорії політичні зв'язки моделюються як специфічна характеристика фірми, яка функціонує в умовах недостатньо розвинутого ринку капіталу і слабкому інституційному середовищі – умови, що притаманні більшості країн, що розвиваються, в тому числі і Китаю та Україні. Модель переконливо доводить, що чим сильніші політичні зв'язки компанії, тим нижчий поріг продуктивності, необхідній фірмі для здійснення ПЗІ. Таким чином, за наявності обмежень ліквідності та постійних витрат на ПЗІ, політичні зв'язки є доповненням до продуктивності та збільшують ймовірність прямих іноземних інвестицій.

Третій розділ аналізує особливості формування та здійснення інвестиційної політики Китаю, а також визначає основні мотиви здійснення ПЗІ, виходячи з особливостей китайських багатонаціональних підприємств (БНП).

У четвертому розділі використано унікальний набір даних про компанії Китаю, акції яких торгуються на біржах, та виміряні політичні зв'язки окремих компаній, використовуючи політичне минуле директорів правління.

Результати непараметричного аналізу та аналізу дискретного виживання свідчать про підтримку теоретичних гіпотез, виведених в другому розділі. Також у розділі було проаналізовано характеристики приймаючих країн поряд з внутрішніми характеристиками китайських багатонаціональних підприємств (БНП), щоб зрозуміти, яким чином БНП приймає рішення про розміщення інвестицій в тій чи іншій країні. Результати емпіричного аналізу показують, що граничні значення загальної факторної продуктивності та політичних зв'язків зростають в умовах менш сприятливого інвестиційного клімату приймаючої країни. Результати свідчать про сильні стимули китайських БНП до інвестування в країни з великим ринком капіталу, кваліфікованою робочою силою та природними ресурсами. Політична співпраця на рівні урядів, виміряна через обсяги іноземної допомоги з боку Китаю, також має позитивний ефект на ПЗІ.

П'ятий та шостий розділи присвячені більш детальному аналізу економічної експансії Китаю в різні регіони світу. Зокрема, аналізується специфіка реалізації проектів в рамках Ініціативи «Пояс і Шлях», особливості економічної співпраці з країнами Латинської Америки та Африки. У шостому розділі проведено окреме економетричне дослідження, що викриває деякі чинники, які детермінують напрями та обсяги інвестицій з Китаю в Африку, компаративний аналіз стратегій економічної експансії у країни Африки та Південної Америки, а також окремий параграф присвячений особливостям зовнішньоекономічної співпраці Китаю та України.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та автореферату дозволило у сформульованих автором положеннях роботи виокремити елементи наукової новизни, чітко визначити основні положення, пропозиції автора, що відображають належний науковий рівень дисертанта.

Основні наукові результати виконаного дослідження Українець Л.А. полягають у наступному:

- Дисертантом досліджено процеси формування стратегії глобальної економічної експансії КНР (С. 51-59), що дозволило визначити основні канали експансії Китаю, які охоплюють п'ять наступних сфер: зовнішня торгівля, прямі закордонні інвестиції, ініціатива «Пояс і Шлях», багатосторонні фінансові установи, інтернаціоналізація юаня (С. 83-86);

- У дисертації сформульовано теоретичну концепцію впливу чинників, що визначають процес здійснення фірмами прямого іноземного інвестування в умовах недостатнього розвитку фінансового ринку і недосконалого інституційного середовища, яке характерне для КНР (С. 145-169), а також запропонувати для подальшої емпіричної перевірки низку гіпотез на основі цієї концепції (С. 165-167);

- За допомогою інтегральної функції розподілу і розробленої власної моделі логістичної регресії (С. 285-287) виявлено детермінанти, що впливають на вибір країни-реципієнта для закордонних інвестицій компаній Китаю, з використанням характеристик як мікро- так і макrorівня; результати емпіричного дослідження показують, що граничне значення продуктивності і політичних зв'язків зростає при більш сприятливих умовах для інвестицій; у компаній Китаю існують сильні мотиви інвестувати у країни, добре забезпечені капіталом, кваліфікованою робочою силою і природними ресурсами, натомість, не виявлено свідчень на користь мотивів пошуку нових ринків; також виявлено позитивний ефект від існування посиленних політичних контактів між Китаєм і країною-реципієнтом інвестицій (С. 296-237);

- Автором чітко визначено основні характеристики та чинники економічної експансії Китаю в країни, що розвиваються (С. 330-334), що дозволило визначити мотиви КНР і спрогнозувати вплив економічної експансії Китаю на країни, що розвиваються за допомогою ГТАР-моделі (С. 338-340);

- Автором здійснено періодизацію процесу міжнародної економічної експансії КНР у країни Південної Америки (С. 371-372) і проведено детальний аналіз зовнішньоекономічних відносин Китаю з країнами регіону, що дозволило визначити основні переваги і загрози, які виникають на сучасному етапі в результаті посилення економічного впливу КНР в країнах Південної Америки (С. 373-377);

- Автором досліджено особливості економічної експансії КНР в країни Африки і проведено детальний аналіз зовнішньоекономічних відносин Китаю з країнами регіону, зокрема обраховано товарну та географічну концентрацію африканської торгівлі з Китаєм (С. 388), визначено специфіку нарощування економічного впливу через надання гуманітарної фінансової, технічної та інформаційної допомоги (С. 390-397), що дозволило охарактеризувати основні переваги і загрози, які виникли при посиленні зовнішньоекономічної співпраці між КНР і країнами Африки (С. 383-387; 397-400);

- У роботі здійснено емпіричне вивчення прямих іноземних інвестицій з Китаю в Україну через використання побудованої моделі логістичної регресії, яка дозволила дійти висновку, що китайські інвестори отримують додаткові стимули до інвестування, якщо існує попередній позитивний досвід здійснення інвестицій, збільшується ринковий потенціал, зростає відкритість та економічна свобода; при цьому негативним чинником виступає готовність інвесторів з Китаю підтримувати корупційні схеми в українській економіці (С. 459-465).

Таким чином, представлені у дисертаційній роботі результати дослідження мають наукову новизну і спрямовані на вирішення важливої наукової проблеми – розкриття закономірностей економічної експансії Китайської Народної Республіки до країн, що розвиваються, за умов загострення впливу глобальної конкуренції.

5. Відображення висновків і пропозицій в роботах, опублікованих автором дисертації

Основні положення і результати дисертаційної роботи, відповідно до чинних вимог, викладені у статтях, виданих у фахових наукових виданнях (у т.ч. таких, що внесені до міжнародних наукометричних баз даних), у наукових періодичних виданнях інших держав, а також у друкованих матеріалах наукових конференцій. Зокрема, за темою дисертаційної роботи автором опубліковано 45 наукових робіт, з них 1 одноосібна монографія, 1 колективна іноземна монографія, 4 статті у провідних зарубіжних виданнях, 8 статей у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, 18 статей у провідних українських наукових фахових виданнях.

Опубліковані результати наукового дослідження відповідають встановленим вимогам, в них викладено основні положення дисертаційної роботи.

6. Теоретична та практична цінність результатів дослідження

Дисертаційна робота Українець Л.А. є вагомим внеском у розвиток теорії та практики економічної науки. Отриманні у дисертаційній роботі результати, сформовані наукові положення, висновки та рекомендації є достатньо глибокоаргументованими та отримані при використанні сучасних методів наукових досліджень.

Основні теоретико-методичні положення дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Львівського національного університету імені Івана Франка при підготовці навчально-методичних матеріалів для студентів спеціальності «Міжнародні економічні відносини» і «Міжнародний бізнес» в межах дисциплін «Світова економіка», «Економічний розвиток сучасних цивілізацій». (довідка №1952-Н від 31.05.2019 р.).

Основні результати наукового дослідження знайшли використання у діяльності підприємств «Арісс Україна» та «Sport Drive» (м. Нетанія, Ізраїль).

Висновки та пропозиції дисертанта враховані у роботі Верховної Ради України, Управління економічного співробітництва Міністерства закордонних справ України, Посольством України в КНР, Департаментом міжнародної технічної допомоги та міжнародного співробітництва Львівської Обласної державної адміністрації.

7. Ідентичність змісту автореферату та основних положень дисертації

Автореферат дисертації відповідає встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук (зокрема, пунктам 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів»). Зміст автореферату повною мірою відображає основні положення, висновки і пропозиції дисертаційної роботи, достатньо ґрунтовно розкриває всі положення наукової новизни, представлені у дисертації, дає повне уявлення про здобутки наукової роботи, що виносяться на захист.

8. Використання результатів кандидатської дисертації

Матеріали, висновки і науково-методичні результати дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук Українець Л.А., не використовувалися у дисертації, яку подано на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

9. Відповідність дисертації встановленим вимогам

Викладення матеріалу здійснено послідовно та обґрунтовано. Робота написана у науковому стилі, її зміст викладено у чіткій логічній формі та проілюстровано відповідними рисунками, таблицями, графіками. Робота відповідає паспорту спеціальності 08.00.02 – світове господарство та міжнародні економічні відносини. За обсягом і оформленням дисертаційна

робота відповідає вимогам, що встановлені МОН України до докторських дисертацій.

10. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Підкреслюючи актуальність дослідження, його наукову новизну і практичне значення отриманих результатів, слід зазначити наступні зауваження до дисертаційної роботи в порядку викладення результатів дослідження:

1. У роботі подано деякий матеріал про поточні зовнішньоекономічні відносини Китаю та США і торговельну війну, яка стосується, зокрема, і економічного впливу на треті країни (С. 100-102), але це питання висвітлено автором дуже побіжно. Разом з тим, робота значно виграла б, якби автором було запропоновано більш детальний аналіз поточної ситуації, яка склалась у взаємовідносинах Китаю і США, як двох лідерів світового господарства, які мають значний вплив на економіку країн, що розвиваються.

2. У розділі 3 подано аналіз інвестиційної політики КНР як інструменту економічної експансії, що дозволяє дослідити систему урядових заохочень прямого закордонного інвестування Китаю. Однак матеріал в цьому розділі місцями носить надмірно історичний характер, оскільки досліджується інвестиційна політика починаючи з кінця 70-х рр.

3. У роботі проведене емпіричне дослідження для визначення детермінантів прямих закордонних інвестицій з Китаю у країни Африки, розташовані південніше Сахари (С. 408-430), але не до кінця зрозумілим є вибір автором інструментарію дослідження, а саме статичних моделей регресійного аналізу Тобіта і аналізу за методологією Гекмана.

4. Автор пропонує механізми розвитку і посилення стратегічного партнерства України і КНР (С. 473-475) а також низку заходів з залучення прямих інвестицій з КНР. Дані пропозиції значно виграла б, якби спирались

на більш детальний аналіз динаміки та перспектив українсько-китайських зовнішньоекономічних відносин.

5. У останньому розділі автор досліджує чинники, які детермінують притік прямих інвестицій з КНР до України за допомогою економетричної моделі (С. 459-466). Інтерпретуючи результати, автор доходить висновку про певні спільні риси інвестиційного клімату України і країн Африки. Такий висновок має право на існування, але потребує більш детального обґрунтування.

6. При емпіричному вимірюванні впливу основних чинників на прямі закордонні інвестиції китайських БНП (параграф 4.1) автор наводить детальний аналіз наукових праць, присвяченій даній тематиці (С. 223-225). Цей матеріал є надмірно громіздким; параграф значно виграв би і набув більшої системності, якби автор узагальнив генезис емпіричних досліджень впливу політичних зв'язків на ПІІ в логіко-структурну схему з урахуванням хронологічного порядку

7. Потребує уточнення представлення графічного матеріалу у дисертації.

Зазначені зауваження не знижують актуальності, наукової значущості отриманих результатів проведеного дослідження і не зменшують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

11. Загальний висновок по дисертаційній роботі

Дисертаційна робота Українець Лілії Анатоліївни, виконана з використанням сучасних методів наукового дослідження, має достатній ступінь обґрунтованості та аргументованості запропонованих рекомендацій; містить елементи наукової новизни та важливі практичні рекомендації, є завершеним самостійним дослідженням, яке має значну наукову та практичну цінність для вирішення актуального науково-практичного завдання щодо поглиблення теоретичних положень та науково-методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування оптимальної та

ефективної зовнішньоекономічної політики країни в умовах посилення економічної експансії КНР.

Основні результати дослідження та висновки є конкретними, достатньо аргументованими та являють собою предмет для захисту. Завдання, що поставлені в роботі, в цілому виконані, мету дисертаційної роботи досягнуто. Результати дослідження, отримані в дисертаційній роботі, достатньою мірою обґрунтовані і характеризуються науковою новизною, мають практичне значення і можуть бути рекомендовані до використання при розробці основних напрямків політики зовнішньоекономічної політики України.

Автореферат дисертації розкриває основні її положення і є ідентичним за структурою та змістом роботи. Всі наукові положення, висновки і рекомендації, представлені в авторефераті, детально розкриті в дисертації. Стиль написання дисертаційної роботи характеризується логічністю та послідовністю.

За своїм змістом, завершеністю, достовірністю отриманих результатів, науковою новизною, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота «Економічна експансія Китайської Народної Республіки в країни, що розвиваються» відповідає вимогам МОН України та пунктам 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами), а її автор – Українець Лілія Анатоліївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.02 – світове господарство та міжнародні економічні відносини.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
завідувач сектором міжнародних
фінансових досліджень
ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»

О.О. Борзенко

